

Agnieszka NYMS-GÓRNA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

<https://orcid.org/0000-0001-5538-1953>

Kontakt: e-mail: agnieszka.nyms@amu.edu.pl

Jak cytować [how to cite]: Nymś-Górna, A. (2018). Znaczenie bliskości wśród rodzeństwa w aspekcie socjalizacyjnym oraz edukacyjnym. *Podstawy Edukacji: Podejście interdyscyplinarne*, 11, 147–158.

Znaczenie bliskości wśród rodzeństwa w aspekcie socjalizacyjnym oraz edukacyjnym

Streszczenie

Artykuł przedstawia tematykę intymności i bliskości w relacjach pomiędzy rodzeństwem. Dynamiczny rozwój relacji zależy od wielu czynników. Wypracowywana bliskość przekłada się na kreowany klimat wspólnej intymności. Sposób podtrzymywania relacji pomiędzy rodzeństwem uwidacznia się w relacjach na etapie edukacji. W drugiej części artykułu przedstawione zostały badania zrealizowane wśród rodzeństwa w jednej ze szkół gimnazjalnych w dużym mieście. Badania dotyczyły współdziałania i rywalizacji jako aktywności, poprzez które rodzeństwo buduje, rozwija i wzmacnia relacje. W drugiej połowie 2015 roku przebadanych zostało 73 młodych ludzi (z czego 22 pochodziło z rodzin wielodzietnych).

Słowa kluczowe: bliskość, intymność, rodzeństwo, współdziałanie.

Wprowadzenie. Zagadnienia pojęciowe

Celem artykułu jest przedstawienie intymności międzyludzkiej z perspektywy nieco innej, niż jest ona prezentowana w klasycznych studiach na ten temat (gdzie zazwyczaj bliskość odnoszona jest do relacji partnerskiej). Będzie to aspekt relacji rodzinnych w podsystemie rodzeństwa. Relacje między rodzeństwem są bowiem kluczowe dla rozwoju człowieka. Nawet jeśli obecnie jednostka nie utrzymuje kontaktu ze swoimi siostrami lub braćmi, to w okresie dzieciństwa, kiedy kontakt nawet mimowolnie był intensywniejszy, mieli oni bardzo

duży wpływ na jego codzienne funkcjonowanie. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na współdziałanie rodzeństwa jako jedną z aktywności, w której relacje między rodzeństwem mają szansę się doskonalić. W drugiej części przedstawione będą natomiast wyniki badań¹, które zostały zrealizowane wśród młodzieży w okresie adolescencji. Dotyczyły one współdziałania oraz rywalizacji wśród rodzeństw. W niniejszym tekście zostaną zaprezentowane jedynie wybrane wyniki z fragmentu dotyczącego współdziałania. Współpraca zostaje ujęta jako jeden ze sposobów kształtowania relacji bliskości.

Podejrzewać można, że jakość i styl współpracy wypracowany na wczesnych etapach życia rzutować będzie na jakość i styl współpracy między rodzeństwem w dorosłości. Przekładać się to będzie również na sposób funkcjonowania dziecka w przestrzeni szkolnej, zwłaszcza w odniesieniu do rówieśników. Odnosząc się do bliskości – w zależności od tego, jak będzie się ją kształtowało w dzieciństwie, tak też w dorosłym życiu rodzeństwo będzie przywiązywało do niej mniejszą lub większą uwagę.

Na początku warto zastanowić się nad tym, czym może być bliskość między rodzeństwem. W relacjach z całą pewnością będzie to poświęcanie czasu i uwagi (w okresie dzieciństwa będzie to wspólna zabawa), zwracanie uwagi na potrzeby innej osoby, ale także jej akceptowanie z całym wachlarzem jej zalet oraz wad. Bliskość i intymność pomiędzy rodzeństwem to również emocje towarzyszące codziennej współobecności oraz powstałe więzi.

Na początku bliskość między rodzeństwem kształtować się będzie w głównej mierze w przestrzeni domu rodzinnego, która stanowi centrum życia rodzinnego (Hareven, 1991). Dzięki temu dom staje się źródłem uporządkowania przestrzeni w czasie, nadając jej jednocześnie pewien rytm (Douglas, 1991).

W relacjach pomiędzy siostrami i braćmi bardzo dużą rolę odgrywać będzie dotyk. Deprywacja dotyku może powodować zaburzenia rozwojowe, psychosomatyczne, a także nieprawidłowości w zachowaniu. Co ciekawe, akceptowanie dotyku utrzymuje ścisły związek z samooceną ogólną oraz swojego ciała. Związek ten powstaje na skutek absorbowania w dużym stopniu własnego „ja”, co jest istotne dla jednostki. Poziom samooceny jest niebywale ważny rozwojowo, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży. Jej funkcjonalność dostrzega się w różnych obszarach życia. Jej zbyt niski lub zbyt wysoki poziom może być dysfunkcyjny, dlatego tak istotne jest zwracanie uwagi na dotyk pomiędzy rodzeństwem na kolejnych etapach życia (Janda-Dębek, Kuczyńska, 2006). Adekwatny poziom samooceny będzie niezwykle istotny dla dziecka w szkole, kiedy spotyka się z różnorodnymi, czasami nieprzyjemnymi, sytuacjami, a dzięki odpowiedniej samoocenie potrafi sobie lepiej z nimi poradzić, dbając jednocześnie (nawet nieświadomie) o higienę życia psychicznego.

¹ Artykuł powstał w oparciu o pracę magisterską napisaną na seminarium magisterskim u prof. UAM dr hab. Ewy Muszyńskiej w Zakładzie Podstaw Wychowania i Opieki na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Definiowanie współdziałania okazuje się niezwykle trudnym zadaniem. Ze względu na fakt, że termin ten jest obecny w wielu dziedzinach społecznych, różni badacze w nieco inny sposób go ujmują. Albert Wojciech Maszke uważa, że jest to stosunek społeczny oparty na wzajemnym wzmacnianiu sposobu zachowania (prezentowanego przez partnera). Równocześnie jednak zakłada dążenie do realizacji wspólnego (najczęściej wcześniej założonego) celu (Maszke, 2002). Z kolei Mikołaj Winiarski, dzieląc w części podgląd poprzedniego badacza, sądzi, że współdziałanie jest rodzajem działania społecznego, stanem lub własnością stylu działania, który odnosi się bezpośrednio do kilku podmiotów (między innymi instytucji albo grup) (Winiarski, 2000). Tadeusz Kotarbiński pojęcie to ujmuje w dwóch perspektywach. Analizuje współdziałanie cząstkowe (wówczas, gdy aktywne są dwa podmioty) oraz pełne (kiedy odwołuje się do wielu instytucji lub grup) (Kotarbiński, 1965). Podsumowując, współdziałanie postrzegane jest jako charakterystyczny stosunek społeczny. Najważniejsza w tym kontekście będzie wzajemna pomoc w działaniu oraz wielostronny rozwój jednostki, który jest efektem angażowania się w różne przedsięwzięcia (Reczek-Zymróż, 2009).

Termin „współpraca” jest pojęciem bliskoznacznym. Rozumiany jest jako swoisty związek, bazujący na idei uczestnictwa grup lub osób w tym samym procesie (na przykład usługowym) (Maszke, 2002). Na potrzeby niniejszego artykułu pojęcia te będą stosowane zamiennie.

1. Kształtowanie więzi

Współdziałanie ugruntowuje budowane relacje. Nawet jeśli cel podejmowanego działania jest bardzo egoistyczny, to odgrywa ono pozytywną rolę. Aby mieć szansę na utrzymanie relacji między rodzeństwem przez całe życie (co ma solidny fundament w dzieciństwie), niezbędny jest dialog. Dzięki niemu więzi są rozbudowywane i wzmacniane. W dialogu jednak kluczowa jest szczerłość i wzajemne zaufanie. Należy także troszczyć się o rozmowę o uczuciach, w tym również negatywnych (Kądziołka, 2012). Dialog jest niezwykle istotny także w rzeczywistości szkolnej. Jego wagę podkreślają nauczyciele, wychowawcy i pedagodzy, gdyż prawidłowe wzorce w tym zakresie (wywodzące się z domu rodzinnego) przekładać się będą na prawidłowe nawiązywanie i podtrzymywanie relacji między dziećmi i młodzieżą w szkole.

Można wyróżnić typy relacji w rodzeństwie, które oparte są o stopień zaangażowania psychologicznego, wsparcia, komunikacji oraz bliskości emocjonalnej. Na tej podstawie skategoryzowano relacje: bardzo bliskie (14%), bliskie (30%), lojalne (34%), apatyczne (11%) oraz wrogie (5%). Z powyższego wynika, że aż 78% rodzeństwa łączy relacja bardzo bliska, bliska lub lojalna. Świadczy to o doniosłości tej relacji dla jednostki w ciągu życia (Harwas-Napierała, 2008).

Stephen Bank oraz Michael Kahn wprowadzili do koncepcji więzi między rodzeństwem zjawisko „przystępności”. Wyodrębnili wysoki (kiedy dzieci są serdeczne wobec siebie i zdolne do poświęceń) oraz niski poziom przystępności (gdy relację scharakteryzować można jako obojętną). Stwierdzili też pojawienie się impulsów, które mogą ją wzmacniać. Do tej grupy należy: dzielenie się przestrzenią, wspólne zamieszkiwanie czy też spędzanie czasu wolnego (Capodiecici, 2006).

Ponadto, analizując powiązania między rodzeństwem, można przyjąć dwie, różniące się między sobą, perspektywy (Kądziołka, 2012):

1. Wymiar formalno-biologiczny, w którym pod uwagę bierze się wyłącznie stosunek biologiczny;
2. Wymiar psychologiczny, w którym zastanawiać można się nad interakcjami, strategiami wzajemnej percepcji, schematami myślenia oraz emocjami.

Ann Goetting w swojej koncepcji posiłkuje się zadaniami rozwojowymi widzianymi na tle kolejnych okresów życia dla zobrazowania powiązań pomiędzy rodzeństwem. W dzieciństwie oraz czasie dojrzewania rodzeństwo stanowi źródło wsparcia. Jest codziennym, stałym towarzyszem. W tym czasie szczególnie starsze dziecko inicjuje współpracę, zapraszając rodzeństwo do tworzenia koalicji do kontaktu z rodzicami, bądź dostarczając zasobów (czyli na przykład ucząc brata lub siostrę bardziej złożonych umiejętności, a na kolejnych etapach wzajemnie pomagając sobie w realizacji obowiązków szkolnych). Kształtuje się wówczas także odpowiedzialność. W okresie wczesnej oraz średniej dorosłości rodzeństwo wciąż stanowi niezwykle istotne źródło wsparcia. Otrzymywane wsparcie może dotyczyć zarówno codziennego życia, jak i dużo bardziej skomplikowanych sytuacji problemowych. Wsparcie może polegać między innymi na usługach bezpośrednich, a więc pomocy finansowej, w wychowaniu potomstwa albo podczas dolegliwości chorobowych. W dalszej kolejności rodzeństwo współpracuje ze sobą w aspekcie opieki nad chorującymi rodzicami bądź dziadkami, a także omawiając zagadnienia dotyczące kwestii materialnych. W okresie starości potrzeba wsparcia i wzajemnej pomocy okazuje się jeszcze bardziej zauważalna. Szczególnie jeśli jedno z rodzeństwa sukcesywnie traci kolejnych członków rodziny i przyjaciół. Powracają wspomnienia, dawne priorytety, a także długie, ciekawe rozmowy o przeszłości (Harwas-Napierała, 2014). Staje się to sposobem na ułożenie sobie swojego życia i „przepracowanie” pewnych zagadnień. Uzyskany na przestrzeni lat dystans pozwala z nieco innej perspektywy spojrzeć na sytuacje, które wcześniej zaliczane były do kategorii wyjątkowo trudnych.

Psychiatra dziecięcy John McDermott zajmował się fazami rozwoju nieporozumień między rodzeństwem. Twierdził, że mają one wpływ na sposób zachowania się stron sporu w trakcie kłótni. Do 6. roku życia (czyli do czasu, w którym dziecko nie uczęszcza jeszcze do szkoły) dominuje postawa egoistyczna połączona z przewagą własności materialnej. Sprzeczki dotyczą głównie użytkowania określonych przedmiotów, a także czasu spędzanego z osobami ważnymi dla

dziecka (na tym etapie są to przede wszystkim rodzice lub opiekunowie). Dzieci nie chcą się ze sobą niczym dzielić, co stosunkowo boleśnie przeżywają ich rodzice. Na następnym etapie każde z dzieci skupia się tylko na dbaniu o własne dobro, zgodnie z regułą „jeśli ty mi nic nie zrobisz, ja też ci nic nie zrobię”. Teraz na co dzień pojawiają się dyskusje, ustalenia i negocjacje. W pierwszym okresie edukacji dostrzeżona zostaje inna zasada – „by coś dostać, trzeba coś oddać”. Obie strony sporu zostają usatysfakcjonowane podczas transakcji wymiany. Ma to niebywale budujący wpływ na więzi pomiędzy braćmi i siostrami. Zaczyna pojawiać się zgoda dzięki osiągnięciu porozumienia. Uwydatnia się współpraca pomiędzy dziećmi, które poznają wartość wzajemnego zrozumienia. Rodzice w bardzo szybkim tempie to zauważają i wzmacniają takie zachowania. Z uwagi na fakt, że na tym etapie autorytet rodziców jest dla dzieci bardzo istotny, to wzmacniane zachowania uzyskują powtarzalność. W okresie dojrzewania nastolatkom zaczyna stopniowo konstruować reguły zachowania i zobowiązuje się wzajemnie do ich przestrzegania. Za naruszenie ustalonych norm grożą konsekwencje (również przedyskutowane między rodzeństwem). Dzieje się tak nawet wtedy, gdy przestają one im z różnych względów odpowiadać. Skonstruowane zasady są mimo wszystko traktowane priorytetowo. Adolescenci dostrzegają wartość sprawiedliwości, która przestaje być dla nich tak abstrakcyjna, jak dotychczas. W tym czasie współdziałanie oraz możliwości twórczego rozwiązywania konfliktów (na różnych płaszczyznach) są już zauważalne na co dzień (Unverzag, 2004). Koncepcja ta dobrze opisuje faktyczną ewolucję zachowań dzieci i młodzieży również w relacjach z rówieśnikami, które można obserwować w szkole.

Współpraca na różnych etapach życia rodzeństwa także ulega przeobrażeniom. Na początku dotyczyć będzie na przykład stworzenia koalicji przeciwko rodzicom czy próby opanowania zdenerwowania dorosłego. Z biegiem czasu pojawiać się będzie wsparcie w trudnych momentach, wzajemna pomoc, chęć dzielenia się oraz stawianie we wzajemnej obronie. Gdy sprawia się jakąkolwiek radość jednemu dziecku, zaczyna się ono upominać o to samo dla brata lub siostry. Dzieci zaczynają zastanawiać się nad prezentami dla siebie nawzajem. Ponadto bardzo istotna jest pomoc w radzeniu sobie z zadaniami rozwojowymi, choćby poprzez pomoc w określeniu swojej osobowości. Negatywne i pozytywne uczucia zaczynają się równoważyć (Unverzag, 2004).

2. Bliskość a rywalizacja i współdziałanie w relacjach pomiędzy rodzeństwem w świetle wyników badań

Prezentowane badanie zrealizowane zostało w drugiej połowie 2015 roku w Poznaniu. W badaniu wzięli udział młodzi ludzie ze szkoły gimnazjalnej. Zastosowano dobór nieprobabilistyczny. Wszyscy badani mieli 14 lub 15 lat oraz posiadali rodzeństwo. W badaniach łącznie wzięło udział 87 respondentów, jed-

nak 14 ankiet zostało odrzuconych z uwagi na duże braki w wypełnieniu kwestionariusza ankiety. Badania właściwe poprzedzono pilotażem. W badanej populacji 22 osoby pochodziły z rodzin wielodzietnych – 10 dziewcząt i 12 chłopców, z czego 19 osób pochodziło z rodzin wielodzietnych z trojgiem dzieci, a 3 z rodzin wielodzietnych z czwórką dzieci. Moim głównym problemem badawczym była odpowiedź na pytanie, w jaki sposób współdziała i rywalizuje ze sobą rodzeństwo.

Na potrzeby badania do zjawiska współdziałania – poza standardowymi aktywnościami, takimi jak choćby tworzenie koalicji przez rodzeństwo, aby uzyskać pewne dobra od rodziców lub opiekunów, albo kreowanie pozytywnego klimatu rodzinnego – włączono także kategorię wzajemnej pomocy (z tym jednak zastrzeżeniem, że dotyczyła współdziałania, gdy obie strony były aktywne).

Tabela nr 1 przedstawia częstotliwość współpracy młodzieży w okresie dojrzewania z rodzeństwem.

Tabela 1

Częstotliwość współpracy ze sobą rodzeństwa

Częstotliwość współdziałania	Liczba rodzeństwa		Jedna osoba (brat albo siostra) N = 51		Kilkoro rodzeństwa N = 22		Razem N = 73	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Wielokrotnie w ciągu dnia	9	17,6%	4	18,2%	13	17,8%		
Codziennie lub prawie codziennie	14	27,5%	4	18,2%	18	24,7%		
Kilka razy w tygodniu	12	23,5%	7	31,8%	19	26%		
Kilka razy w miesiącu	10	19,6%	4	18,2%	14	19,2%		
Nigdy lub prawie nigdy	6	11,8%	3	13,6%	9	12,3%		
Razem	51	100%	22	100%	73	100%		

Źródło: badania własne.

Z zaprezentowanych wyników wnioskować można, że relatywnie często adolescenti angażują się we współdziałanie z rodzeństwem. Jeśli połączyć kategorie „codziennie lub prawie codziennie” i „kilka razy w tygodniu”, to uzyskuje się już wynik ponad połowy badanych współpracujących ze swoimi siostrami lub braćmi. Młodzież wobec tego rzeczywiście dba o bliskość w relacjach pomiędzy rodzeństwem.

Młodzież z rodzin wielodzietnych najczęściej wskazywała kategorię „kilka razy w tygodniu” (31,8%), natomiast wśród adolescentów z rodzin z dwójką dzieci najpopularniejsza była odpowiedź „codziennie lub prawie codziennie” (27,5%). Różnica nie jest więc duża, a zjawisko można uznać za częste w polskich rodzinach. Kluczowe są jednak chęci rodzeństwa do podjęcia współdziałania, co potwierdzać może fakt, że odpowiedź „nigdy lub prawie nigdy” (łącznie 12,3%) była wskazywana najrzadziej.

Nawet jeśli współpraca wynika wyłącznie z przyczyn pragmatycznych, to jednak jest ona korzystna. Przede wszystkim dlatego, że poprzez tego typu stosunki kształtują się i wzmacniają więzi tak ważne dla młodych ludzi. Ponadto udoskonalane zostają równocześnie kompetencje interpersonalne, co rzutować będzie pozytywnie na funkcjonowanie społeczne adolescentów oraz ich rodzeństwa.

Poddany został analizie związek pomiędzy współdziałaniem dorastających ludzi z rodzeństwem a płcią badanych (tabela nr 2). Zakładano, że uczennice będą chętniej angażowały się we współpracę, natomiast chłopcy usiłować będą samodzielnie rozwiązywać problemy.

Tabela 2

Częstość współdziałania wśród rodzeństwa a płeć

Częstość współdziałania	Płeć		Żeńska N = 32		Męska N = 41		Razem N = 73	
			liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Wielokrotnie w ciągu dnia			7	21,9%	6	14,6%	13	17,8%
Codziennie lub prawie codziennie			9	28,1%	9	22%	18	24,7%
Kilka razy w tygodniu			8	25%	11	26,8%	19	26%
Kilka razy w miesiącu			5	15,6%	9	22%	14	19,2%
Nigdy lub prawie nigdy			3	9,4%	6	14,6%	9	12,3%

Źródło: badania własne.

Aby dokonać weryfikacji wcześniejszego założenia, wyniki zagregowano, łącząc kategorie współdziałania „wielokrotnie w ciągu dnia” i „codziennie lub prawie codziennie”. Wśród dziewcząt odsetek uzyskanych odpowiedzi wyniósł 50%, natomiast wśród chłopców 36,6%. Zależność między płcią a częstością współdziałania nie jest istotna statystycznie (dla $\alpha = 0,05$) $\chi^2 = 1,6$. Jednak już przy kategorii „kilka razy w tygodniu” różnica wskazań między chłopcami a dziewczętami rozmywa się. Niemniej jednak rozbieżności w kwestii angażowania się we współpracę w zależności od płci tłumaczyć można stylami socjali-

zacji do pełnienia ról płciowych w przyszłości. Jedne cechy są (nadal bardzo schematycznie) przypisane dziewczynom, inne chłopcom. Już nawet małe dzieci są z nimi oswajane (co zauważyć można w podręcznikach szkolnych)². Poprzez uwrażliwianie społeczeństwa na takie zagadnienia oraz inicjowane kampanie społeczne jest jednak szansa na zmiany.

Ponadto, na podstawie niniejszych wyników badań, można zastanowić się, czy jeśli dziewczęta są bardziej otwarte na współpracę i często się w nią angażują, to czy w dorosłym życiu będą bardziej wrażliwe na problemy swoich sióstr i braci. Może się to również przekładać na wyższy poziom empatii w relacjach między rodzeństwem oraz wyższą gotowość do niesienia pomocy.

Istotnym aspektem budowania relacji między braćmi i siostrami są ich współdziałania. Te zaś uzależnione są od konkretnego celu (tabela 3). Wobec tego analizowano, czy angażowanie się we współpracę bardziej zależy od czynników osobistych (choćby własnej satysfakcji), czy też od względów prospołecznych (na przykład pielęgnowania więzi rodzinnych, kształtowania umiejętności komunikacji interpersonalnej).

Tabela 3

Cel współdziałania wśród rodzeństwa w rodzinach wielodzietnych i z dwojgiem dzieci

Liczba rodzeństwa Liczba rodzeństwa	Jedna osoba (brat albo siostra) N = 51		Kilkoro rodzeństwa N = 22		Razem N = 73	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Cel współdziałania						
Osiągnięcie założonych korzyści	26	51%	13	25,5%	39	53,4%
Własna satysfakcja	15	29,4%	5	9,8%	20	27,4%
Poprawa stosunków interpersonalnych	9	17,6%	2	3,9%	11	15,1%
Zwiększenie spójności w podsystemie rodzeństwa	20	39%	3	5,9%	23	31,5%

Źródło: badania własne.

Dwie z wyłonionych kategorii wymagają uściślenia (pozostałe dwie powinny być jasne). „Poprawa stosunków interpersonalnych” łączy się z treningiem kompetencji „miękkich” (młodzi ludzie doskonalą swoje umiejętności społeczne, co rzutuje na funkcjonowanie w obszarze komunikacji międzyludzkiej). „Zwiększenie spójności w podsystemie rodzeństwa” (ważne szczególnie w rodzinach wielodzietnych) rozumiane jest natomiast jako poprawa stosunków w podsystemie rodzeństwa.

Aż 53,4% respondentów jako zaletę współpracy wskazało osiągnięcie założonych korzyści. Było to jedno z pytań wielokrotnego wyboru, dlatego też pozo-

² Zob.: <http://gender-podreczniki.amu.edu.pl/>

stałe odpowiedzi również uzyskały dosyć duże odsetki wskazań. Młodzież jest wobec tego świadoma wielu pozytywnych aspektów tego typu aktywności i potrafi je klarownie wyrazić.

Osiągnięcie korzyści ze współpracy jest najważniejsze dla adolescentów bez względu na to, czy pochodzą z rodzin wielodzietnych, czy z dwojgiem dzieci. Należy jednak zaznaczyć, że w rodzinach wielodzietnych rzadziej wskazywano dodatkowo zwiększenie spójności w podsystemie rodzeństwa, a zakładano, że właśnie w rodzinach wielodzietnych ten aspekt może zostać szczególnie uwydatniony.

Należy w tym miejscu zadać sobie pytanie, czy współcześnie młodzież jest nastawiona w relacjach głównie instrumentalnie, czyli na realizację konkretnych zadań i otrzymania z tego tytułu korzyści. Jeśli rzeczywiście tak jest, zaletą takiej sytuacji może być specyficzna motywacja, dzięki której młodym ludziom łatwiej będzie odnaleźć się w nieoczekiwanej potrzebie rozwiązania sytuacji trudnej.

Być może jest tak, że kiedy rodzina jest bardziej liczna, to również odpowiedzialność za stosunki międzyosobowe zostaje rozproszona, a wszyscy członkowie nie mają szansy zbudowania stabilnej, trwałej, wysoce emocjonalnej więzi (tak zwanego „życia się ze sobą”). Nawet mimo starań jednego z członków rodziny, relacje będą kształtowały się inaczej, gdyż niezbędne jest zaangażowanie każdej ze stron.

W kolejne części badań skupiono się na sytuacjach i okolicznościach współdziałania młodych ankietowanych ze swoimi braćmi lub siostrami (tabela 4).

Tabela 4

Sytuacje lub okoliczności współdziałania wśród rodzeństwa w rodzinach z dwojgiem dzieci i wielodzietnych

Liczba rodzeństwa Sytuacje lub okoliczności współdziałania	Jedna osoba (brat albo siostra) N = 51		Kilkoro rodzeństwa N = 22		Razem N = 73	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Sytuacje życia szkolnego	4	7,8%	1	4,5%	5	6,8%
Sytuacje życia ró- wieśniczego	9	17,6%	7	31,8%	16	21,9%
Okoliczności rekre- acji, wypoczynku	12	23,5%	2	9,1%	14	19,2%
Sytuacje spędzania czasu wolnego w gronie rodzinnym	14	27,5%	6	27,3%	20	27,4%
Sytuacje życia do- mowego	38	74,5%	15	68,2%	53	72,6%
Inne	1	1,96%	2	9,1%	3	4,1%

Źródło: badania własne.

Młodzi ludzie najczęściej współpracują ze swoimi braćmi i siostrami w sytuacjach życia domowego (72,6%) oraz spędzając czas wolny w gronie rodzinnym (27,4%). Są to okoliczności, w których rzeczywiście rodzeństwo spędza ze sobą najwięcej czasu i ma wówczas największe możliwości na zainicjowanie lub kontynuowanie współpracy. Zbliżone tendencje utrzymywały się w rodzinach wielodzietnych oraz z dwojgiem dzieci.

Na odpowiedź „inne” wskazały trzy osoby, z czego dwie pokusiły się o argumentację swojego zdania. Jedna z nich dotyczyła wspólnego powrotu rodzeństwa do domu komunikacją miejską (badany 20), a druga okoliczności, w których mama dyktuje rodzeństwu, aby ze sobą współpracowało (badany 48).

Należy podkreślić, że sytuacje, które najczęściej były zaznaczane przez adolescentów, oraz te, które były przez nich dodatkowo przytoczone, są sytuacjami, które stanowią element codzienności. To właśnie wówczas kształtuje się bliskość i intymność relacji między rodzeństwem. Natomiast to, czy młodzi ludzie są poniekąd zmuszeni sytuacją do współpracy, czy też aktywność wynika z ich indywidualnych potrzeb, będzie już zupełnie inną kwestią.

Niezwykle ciekawe jest również to, w jaki sposób młodzież współpracuje ze swoim rodzeństwem. Poniższa tabela przedstawia wyniki badań na ten temat (tabela 5).

Tabela 5

Formy współdziałania wśród rodzeństwa w rodzinach z dwojgiem dzieci i wielodzietnych

Liczba rodzeństwa Forma współdziałania	Jedna osoba (brat albo siostra) N = 51		Kilkoro rodzeństwa N = 22		Razem N = 73	
	liczba	procent	Liczba	procent	liczba	procent
Psychiczna	13	25,5%	6	27,3%	19	26%
Wербalna	14	27,5%	11	50%	25	34,2%
Instrumentalna	39	76,5%	15	68,1%	54	74%
Inna	2	3,9%	1	4,5%	3	4,1%

Źródło: badania własne.

W psychicznej postaci współdziałania mieści się wsparcie duchowe i docenianie siebie nawzajem. W postaci werbalnej – pochwała, miłe słowo, trafna wymiana myśli oraz słowna instrukcja. W postaci instrumentalnej z kolei pomoc przy wykonaniu konkretnego zadania. Respondenci mogli również wskazać odpowiedź „inne”, dlatego pojawiły się następujące odpowiedzi: „wspólna zabawa” (badany 56) oraz „nauka jazdy na deskach” (badany 62), co również można postrzekać jako swego rodzaju zabawę.

Instrumentalna forma współpracy okazała się najczęściej wskazywana przez młodych ludzi (74%). Znowu nasuwa się wniosek dotyczący zadaniowego nastawienia młodych ludzi przede wszystkim na pewne korzyści w relacjach, tym bar-

dziei, że o formie psychicznej (26%) i werbalnej (34,2%) wspomniało zdecydowanie mniej osób. Mimo wszystko, z całą pewnością angażowanie się we współdziałanie, choćby z pobudek instrumentalnych, wspomaga organizację codziennego dnia, a poprzez dzielenie się obowiązkami czy wzajemną pomoc zaoszczędzony czas można wykorzystać w bardziej atrakcyjny, z punktu widzenia adolescentów, sposób.

Należy podkreślić, że wątek dotyczący relacji i emocji nie jest dla młodzieży obojętny, co zostało uwidocznione podczas badań. Warto jeszcze dodać, że instrumentalna forma współpracy była częściej wskazywana przez respondentów z rodzin z dwojgiem dzieci (76,5%), niż w przypadku młodych ludzi z rodzin wielodzietnych (68,1%).

Pomimo tego, że badania nie zostały zrealizowane na próbie reprezentatywnej, a wniosków nie można w żaden sposób uogólniać, to jednak przedstawione zostały pewne główne tendencje, które stać się mogą inspiracją do kolejnych analiz tej bogatej tematyki.

Zakończenie

Dziecko uczy się sposobu budowania i podtrzymywania relacji międzyludzkich przede wszystkim w domu rodzinnym. Szczególną rolę w tym aspekcie pełnią relacje z rodzeństwem. Rzutuje to bowiem na życie szkolne dziecka. Sposób komunikowania oraz nawiązywania kontaktów ułatwia lub utrudnia dziecku funkcjonowanie w rzeczywistości szkolnej. Specyficzną bliskość pomiędzy rodzeństwem można odkrywać w wielu aktywnościach dnia codziennego. Dla każdego dziecka lub nastolatka będzie ona oznaczała coś innego. Rodzeństwo tworzy własny, specyficzny obszar intymności w obrębie swojej relacji. Zależy on od kilku czynników. Czasami nawet niepozorne kwestie mogą mieć niebagatelny wpływ na relację pomiędzy rodzeństwem. Nie można jednak zaprzeczyć faktowi, że więzi z rodzeństwem są ważne dla każdego człowieka – nawet jeśli aktualnie uległy one, z różnych względów, rozluźnieniu. Trzeba je pielęgnować przez całe życie, jak wszystkie inne więzi, na których człowiekowi zależy. Ta swoista więź, intymność i bliskość sprawiają, że rodzeństwo zakorzenia się w umyśle i psychice człowieka już na zawsze.

Bibliografia

- Capodiecici, S. (2006). *Rodzeństwo – Jaś i Małgosia czy Kain i Abel*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Douglas, M. (1991). The Idea of a Home: a Kind of Space. *Social Research*, 58 (1), 287–307.

- Hareven, T.K. (1991), *The Home and the Family in Historical Perspective. Social research*, 58 (1), 253–285.
- Harwas-Napierała, B. (2008). *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Harwas-Napierała, B. (2014). Specyfika komunikacji interpersonalnej w rodzinie ujmowanej jako system (s. 47–72). W: I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Janda-Dębek, B. Kuczyńska, A. (2006). Przyzwolenie na dotyk jako jeden z aspektów komunikacji międzyludzkiej a poziom samooceny (s. 95–101). W: W.J. Maliszewski (red.), *Komunikowanie społeczne w edukacji. Dyskurs nad rolą komunikowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kądziołka, W. (2012). *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Kotarbiński, T. (1965). *Traktat o dobrej robocie*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Maszkę, A.W. (2002). Współpraca i partnerstwo rodziców i nauczycieli (s. 72–74). W: A. Karpińska (red.), *Edukacja w dialogu i reformie*. Białystok: Trans Humana.
- Reczek-Zymróż, Ł. (2009). *Współdziałanie pedagogiczne szkoły podstawowej ze środowiskiem lokalnym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Unverzagt, G. (2004). *Dzieci, pogódźcie się wreszcie! Dlaczego rodzeństwo nie może żyć tylko w zgodzie*. Kielce: „Jedność”.
- Winiarski, M. (2000). *Rodzina, szkoła, środowisko lokalne*. Radom – Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

The importance of closeness among siblings in the socialization and educational aspect

Summary

The content of the article presents a different perspective on the closeness through the relationship in siblings. The dynamic development of the relationship depends on many factors. The proximity of siblings affects, for example, the intimacy of siblings. The method of maintaining the relationship between siblings is visible in other relations at the stage of education. Attention is also focused on research done among siblings in one of the lower secondary school. The research concerned cooperation and competition as an activity through which siblings build, develop and strengthen relationships. 73 young people were examined (of which 22 came from large families).

Keywords: closeness, intimacy, siblings, cooperation.